

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA‘LIMI VAZIRLIGI**

**NAVOIY VILOYATI PEDAGOGLARNI YANGI
METODIKALARGA O‘RGATISH MILLIY MARKAZI**

**TA‘LIMDA INNOVATSIYALAR, INVESTITSİYALAR VA
INTELLEKTUAL SALOHIYAT: MUAMMOLAR,
TAHLILLAR VA ISTIQBOLLAR**

**RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA
MATERIALLARI**

T O ‘ P L A M I

Navoiy-2023

Ta'limda innovatsiyalar, investitsiyalar va intellektual salohiyat: muammolar, tahlillar va istiqbollar. Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Navoiy: Navoiy viloyati PYMO‘MM nashri, 2023. 193 b.

Navoiy viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazida tashkil etilgan "Ta'limda innovatsiyalar, investitsiyalar va intellektual salohiyat: muammolar, tahlillar va istiqbollar" mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plamida uzluksiz ta'lim tizimida tadqiqot olib borayotgan mutaxassis-olimlar, mustaqil izlanuvchilar ilmiy-nazariy izlanishlarining amaliy tadbirlari keltirilgan. Raqamli texnologiyalar asosida o'qitish metodikasini takomillashtirish borasidagi tajribali maktab o'qituvchilarining taklif va tavsiyalari, umumta'lim fanlarini o'qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish hamda ta'lim, fan, xalqaro aloqalar va boshqaruv faoliyatining ustuvor yo'nalishlarini rivojlantirish hamda "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili" Davlat dasturida belgilangan vazifalar doirasida bajarilayotgan izlanishlarga bag'ishlangan ilmiy tadqiqot natijalari yoritilgan.

Konferensiya materiallaridan oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilari, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari, umumta'lim maktablari o'qituvchilari, magistrantlar va iqtidorli talabalar hamda shu sohada ilmiy ish olib borayotgan tadqiqotchilar foydalanishlari mumkin.

TAHRIR HAY'ATI

Ro'ziqulov F.R.	- psixologiya fanlari nomzodi, dotsent.
Pulotov A.M.	- pedagogika fanlari nomzodi. dotsent.
Suvonov O.O.	- texnika fanlari nomzodi, dotsent.
Pulotov J.N.	- falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).
Shomiyev G'.O'.	- iqtisod fanlari nomzodi, dotsent.
Safarov D.X.	- psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).
Usmonova R.M.	- dotsent.
Boboqulov.J.Q.	- UKTTE bo'limi boshlig'i.

Texnik muharrir:

Axmedov S.T.

Maqolalar mazmuni va ma'lumotlarning haqqoniyligiga mualliflar mas'ul.

Konferensiya materiallari to'plami Navoiy viloyati PYMO‘MM Ilmiy-metodik kengashi (2023-yil 30-oktyabr, 6-sonli) qarori bilan nashrga tavsiya etilgan.

Uchinchi-kasbiy yo'naltirilgan mashqlarning ko'pvazifaviylik prinsipi kommunikativ ta'limning kasbiy-intensiv metodikasida mashqlar tizimining o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiradi.

To'rtinchi-kasbiy-kommunikativ vaziyatlilik prinsipi. Pedagogika OO'Yuda kasbga yo'naltirilgan fanlarni o'qitishda talabalar bo'lajak kasbiy faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini ham e'tiborga olish kerak.

Shunday qilib, biz "o'qishdan tashqari faoliyat" tushunchasi tavsifini qisman to'ldirar ekanmiz, uni o'qishdan tashqari faoliyatning shaxsni ijodiy o'z-o'zini rivojlantirishga hamda kommunikativ ta'lim olishga qaratilgan ijtimoiy-pedagogik ta'lim muhiti doirasidagi talaba va o'qituvchilarning integratsion alohida tizimi sifatida baholaymiz. Bunday talqin qilish bizga pedagogik OO'Yu talabalarining o'qishdan tashqari faoliyatini ta'lim jarayonida kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishda ularning malakali kasbiy tayyorgarligini ta'minlash uchun alohida ahamiyatini ta'kidlash imkonini beradi.

DARS TUZILMASIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING METODIK JIHATLARI

***Sobirov D.S.,
UrDU tadqiqotchisi***

Ta'limdagi kompyuter texnologiyalari o'qitish jarayonini butunlay o'zgartirishga, shaxsga yo'naltirilgan o'qitish modelini amalga oshirishga imkon beradi. Zamonaviy o'qitish vositalari (kompyuterlar, dasturiy ta'minot va metodik jihozlar) o'qitishning turli shakllarini takomillashtirishga imkon beradi, bundan tashqari, ularning o'quvchilarning o'z-o'zini tarbiyalashini tashkil etishning uslubiy vositasi sifatidagi faoliyati katta ahamiyatga ega. Albatta, zamonaviy kompyuter va interfaol dasturiy-uslubiy vositalar o'qituvchi va talaba o'rtasidagi o'zaro munosabatlar shakllarini o'zgartirib, o'qituvchiga o'qituvchidan ko'ra ko'proq yordam beruvchi maslahatchi sifatida qaraladi. Va bunday o'zgarish talabaning bilim olishga bo'lgan ishtiyoqini oshiradi va uni darsni samarali nazorat qilishning yangi modellarini izlashga undaydi.

"OTMlarda o'quv jarayonining ajralmas qismi hisoblanuvchi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositasida talabalarning kasbiy kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish ishlari talabalar tomonidan o'qituvchi ishtirokisiz yoki bilvosita boshqaruvida individual bajariladigan ishlar bo'lib, bu o'rinda talaba va pedagog jamoasida har ikkala taraf ham axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositasida o'rganish ularning manfaati uchun olib borilishini tushunishi ham kerak. Ya'ni, talaba egallayotgan bilimni axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositasida o'rganish yanada samarador ekanligi va natijasiga o'zi mas'ulligini, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositasida o'rganayotgan, bajarayotgan ishlari pedagog uchun emas, balki o'zi uchun ekanligini, ularga kelajakdagi muvaffaqiyatlarini ta'minlovchi omil sifatida qarash kerakligini tushunib yetishi, pedagog esa axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositasidan foydalanishni to'g'ri yo'lga qo'yish

o'z faoliyatining natijadorligini ta'minlashga va ish faoliyatini osonlashtirishga xizmat qilishini anglashi darkor"¹.

Multimedia texnologiyalari o'quvchining hissiy komponentlariga ta'sir ko'rsatish orqali ularning samaradorligini oshiradi va o'qitish jarayonini jonlantiradi. Hozirgi vaqtda multimedia texnologiyalari o'quv jarayonidagi axborotning istiqbolli yo'nalishi hisoblanadi. O'qituvchilarning ta'lim sifatini oshirishda dasturiy, uslubiy va moddiy fondlarni takomillashtirish bilan bir qatorda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishning ham oqilona istiqbollari mavjud. Multimedia - bu matn, tovush, grafik, fotosurat va videolarni birlashtirgan va ularni raqamli ravishda taqdim yetadigan zamonaviy texnik va dasturiy vositalardan interaktiv foydalanish. Gipermedia - bu multimedia ob'ektlari o'rtasida aloqalarni o'rnatadigan gipermatnli havolalarga ega kompyuter fayllaridir. Maktablarda kompyuter sinflarini tashkil etishda Internet texnologiyalari jozibador bo'lib bormoqda. Tayyor dasturiy mahsulotlar, elektron darsliklar va kitoblar ta'lim samaradorligini oshiradi.

Hozirgi vaqtda o'qituvchilar ko'pincha darsda o'quvchilarning bilim faolligi darajasining pasayishi, mustaqil ishlashga va umuman o'qishga intilmasligi kabi muammolarga duch kelishadi. Bolalarning o'rganishga e'tiborini yo'qotishining sabablaridan biri, shubhasiz, sinflarning xilma-xilligidir. Kundalik tadqiqotlarning yetishmasligi o'rganishdagi tanaffusga olib keladi va bu barqarorlikning paydo bo'lishi bolalarning e'tiborini yo'q qiladi. Darsning tuzilishiga ijodiy yondashish, uning o'ziga xosligi, rang-barangligi, turli usul va shakllardan foydalanish samaradorlikni ta'minlaydi. O'quvchilarning bilish faoliyatini rivojlantirishning ko'plab usullari mavjud. Ushbu usullardan biri o'quvchilarning faolligini oshirish va o'quvchilar e'tiborini jalb qilish imkoniyatini yaratadigan video va multimedia texnologiyalaridan foydalanishdir.

Ta'lim muassasalarining ish tajribasiga ekranli taqdimot ko'rinishidagi ma'lumotlarni taqdim etadigan video usulining intensiv kirib borishi uni shaxsiy o'qitish metodikasi sifatida ajratib ko'rsatish imkonini beradi. Video metoddan o'quv material, nazoratni tashkil etish, tasdiqlash, takrorlash uchun foydalanish mumkin, u barcha didaktik funksiyalarni muvaffaqiyatli bajaradi. Usulning afzalligi - xabarni ajoyib qabul qilish. Ushbu usulning ta'lim va tarbiya funksiyalari ajoyib tasvirlarni ta'sirining samaradorligi bilan ajralib turadi. Ko'z oldida xabarning yorqin taqdimoti qabul qilish uchun juda qulaydir.

O'qitish jarayonida video metoddan foydalanish quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- o'qitilayotgan hodisa va jarayonlar haqida talabalarga to'liq va to'g'ri ma'lumot berish ;

¹ Низамов Ф.М. Ахборот-коммуникация технологиялари воситасида талабаларининг касбий коммуникатив компетенцияларини ривожлантириш. Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (ПхД) диссертацияси
Автореферати. –Тошкент, 2023. –Б.12.

- ta'lim jarayonida ko'rgazmali vositalarning rolini oshirish;
- talabning savol va istaklarini qondirish ;
- ota-onalarning fikr-mulohazalarini o'rnatish;
- to'liq va tizimli nazoratni o'rnatish, bajarilgan ishlar bo'yicha xolis hisobotni tashkil etish.

Video usuli tufayli ko'plab didaktik va ta'lim maqsadlari samarali hal etiladi:

1. Yangi bilimlarni taqdim etish;
2. Murakkab mexanizmlar, jarayonlar dinamikasini, grafik modellarning harakat tamoyillarini tushuntirib berish;
3. Ko'p jarayonlarni nazorat qilish;
4. Video hujjatlarni taqdim etish, hayot bilan aloqani mustahkamlash;
5. Yopiq ta'minot ichida sodir bo'ladigan yashirin jarayonlarni nazorat qilish;

6. Kadrlar tayyorlash va ilmiy tadqiqotlar uchun ma'lumotlar bazasini yaratish;

7. Ta'lim jarayonini oqilonalashtirish, unumdorligini oshirish va ilmiy axborotlarni o'zlashtirish orqali pedagogik boshqaruv sifatini oshirish.

Ushbu usulning samaradorligi bevosita video hujjat sifatiga va foydalanilgan texnik vositalarga bog'liq. Video metodi o'quv jarayoniga katta talablar qo'yadi, bu o'zining aniqligi va o'ychanligi bilan ajralib turadi. Video usulini qo'llagan o'qituvchidan o'quvchilarni o'qish masalalari doirasi bilan tanishtirish, ularning kasbga yo'naltirish, xulosalar chiqarish, individual yordam ko'rsatish kabi ilg'or ishbilarmonlik ko'nikmalariga ega bo'lishi talab etiladi. Informatika va AT fanini o'qitishda zamonaviy multimedia texnologiyalaridan foydalanish o'quv dasturlarini, jumladan, slayd-prezentatsiyalarni ajoyib tarzda namoyish etishni ta'minlaydi va o'quv samaradorligini oshirish imkonini beradi. Dars tuzilmasida axborot texnologiyalaridan foydalanish o'qitishda turli uslub va shakllardan foydalanishga sezilarli ta'sir ko'rsatishi shubhasiz. Ba'zi tadqiqotchilar ta'lim texnologiyalarini "maqsadlarga eng samarali erishishni ta'minlaydigan o'quv shakllari, usullari va vositalari tizimi bo'lgan o'quv dasturlarida ko'zda tutilgan ta'lim mazmunini amalga oshirish usuli" deb hisoblashadi¹. Boshqalar esa ta'lim texnologiyasini turli xil sifatli protseduralarning ajralmas to'plami sifatida tushunishadi (psixologik, o'quvchilarning xatti-harakatlari va faoliyati shakllarini talab qilinadigan o'zgarishlarni (yangilari paydo bo'lgunga qadar) amalga oshirish uchun mo'ljallangan didaktik, umumiy pedagogik va boshqalar².

Ijodiy loyihani tayyorlashda talabalarning yangi, samarali, raqobatbardosh, inson ehtiyojlarini qondira oladigan, xaridorlarning talablarini qondira oladigan mustaqil ishlari oldindan inobatga olinadi. Loyihani amalga oshirish kognitiv va

¹ Компьютерная технология обучения. Словарь – справочник / Под ред. В.И. Гриценко, А.М. Довчало, А.Я.Савельева. Киев: Наукова думка, 1992. – 652 с.

² Окопелов О.П. Теория и практика интенсификации процесса обучения в вузе: автореф. дис.... док.пед.наук / О.П.Окопелов. - М., 1995. – 45 с.

tarbiyaviy funksiyalarni rivojlantirish, ijodiy qobiliyatlarni chuqurlashtirish va mustahkamlash, ishtiyoq, ijodiy fikrlash, ishbilarmonlik ko'nikmalari rivojlantirish uchun sharoit yaratadi.

TABIIY FANLARNI O'QITISHDA O'QUVCHILARDA AMALIY KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH TAJRIBALARI

Xasanova Sh.B.,

Navoiy viloyati PYMO'MM dotsenti,

pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'quvchilar amaliy ko'nikmalarini shakllantirishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish masalalari yoritib berilgan

Kalit so'zlar: muhandislik, texnologiya, science, loyihalar, modellashtirish Tabiiy fanlarni o'qitishda innovatsion yondashuvlar.

Dars o'qituvchining umumiy va pedagogik madaniyatining ko'zgusi, uning intellektual boyligi mezoni, dunyoqarashi va bilimdonligi ko'rsatkichidir.

V. Suxomlinskiy

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi "2022-2026 yillarda Xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha Milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida" PF-134-sonli farmonida maktab ta'limiga ilg'or xalqaro tajribalar asosida ishlab chiqilgan Milliy o'quv dasturini to'laqonli joriy etish hamda mahalliy va xorijiy mualliflar tomonidan yaratilgan zamonaviy darsliklarni amaliyotga kiritish belgilangan. Milliy dastur asosida 1-6 sinflar uchun "Tabiiy fanlar" darsliklari xorijiy tajribalar asosida yaratildi.

Tabiiy fanlar nima uchun o'qitiladi? Tabiiy fanlar - kuzatuv va tajribalarga, dalillarga asoslanib, tabiat hodisalarini tasvirlash, bashorat qilish, tushunish, qaror qabul qilish va tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantiradi. Tabiiy fanlar o'z ichiga biologiya, geografiya, fizika va astronomiya, kimyo, matematika o'quv fanlarini qamrab oladi hamda ularning o'zaro integrasiyasini ta'minlaydi. Tabiiy fanlar – *amaliyot va tajribalarga* asoslangan. J. Dyu o'qitishni o'quvchilarning qiziqishi va ehtiyojini hisobga olgan holda o'quvchilarning muayyan maqsadga yo'naltirilgan faoliyatini faollashtirish orqali tashkil etishni taklif etgan. Buning uchun o'quvchilarga o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini amaliyotga qo'llash, ulardan kelgusi hayotda foydalanish yo'llarini ko'rsatish, ya'ni nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'liq holda o'qitish lozimligini o'qtirgan. Bu jarayonda o'quvchilar tanish vaziyatdagi ahamiyatga molik muammolarni avval o'zlashtirgan bilim, ko'nikmalarini amaliyotga qo'llab, hal etish orqali yangi bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtiradilar. Muammoni hal qilish orqali o'quvchilar bilimi mustahkamlanadi, ijodkorlik qobiliyatini namoyon qiladi, nazariy olgan bilimni real hayotda qo'llashga o'rganadi. Biz yoshlarga shunday ta'lim berishimiz kerakki,

- olimlar kabi tajribalar o'tkazsinlar

МУНДАРИЖА**Kirish.....3****1-SHO'BA: TA'LIMDA INNOVATSION TADQIQOTLAR VA
TEKNOLOGIYALAR: IMKONIYATLAR, TAHLILLAR VA
ISTIQBOLLAR**

Ro'ziqulov F. R.	Nikoh-oila munosabatlarining tashkiliy-psixologik jihatlari mustahkamligini ta'minlash	5
Xolbayev Sh.	Yoshlarni intellektual salohiyatini oshirishda ta'limga yo'naltirilgan investitsiyalashning strategik yondashuvi	7
Ortiqboyev F.Q.	Onlayn ta'limning paydo bo'lishi va uning imkoniyatlari	10
Suvonov O.O., Jurakulov T.T.	Ta'lim jarayonlarini raqamlashtirishda multiparametrli o'qitish jarayonining matematik modeli haqida	12
Pulotov A.M.	Umumta'lim maktablarida matematika fanini o'qitishning o'ziga xos jihatlari	17
Xolmirzayev N.	Pedagog kadrlar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy: ijtimoiy-madaniy kompetentligini takomillashtirish	19
Xoliqulov Sh.	Ta'limga e'tibor – kelajak kafolati	23
Hamdamova N.X.	Boshlang'ich ta'lim o'quv mashg'ulotlarida interfaol metodlardan foydalanish	25
Narzullayev N.H.	Geografiya darslarida innovatsion va interfaol metodlardan foydalanish	28

**2-SHO'BA: UMUMIY O'RTA TA'LIM FANLARINI O'QITISHGA
INNOVATSION YONDOSHUVLAR**

Yuldashev S.U.	Ta'lim va yoshlar intellektual salohiyatini yuksaltirishning ijtimoiy omillari	31
Safarov D.X.	Jahon tajribasida zamonaviy pedagog rahbari yetishtirishga doir pedagogik-psixologik yondashuvlar tahlili	33
Qlichev U.A.	Tarixiy xaritalar va illyustratsiyalardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari	36
Boboyorov Sh.S.	Kasbga tayyorlash jarayonida bo'lajak tarix o'qituvchilarining kompetentligini shakllantirishning integratsion pedagogik shart-sharoitlari	38
Sobirov D.S.	Dars tuzilmasida axborot texnologiyalaridan foydalanishning metodik jihatlari	41
Xasanova Sh.B.	Tabiiy fanlarni o'qitishda o'quvchilarda amaliy ko'nikmalarini shakllantirish tajribalari	44